

Nacrt

za selske

proslave 400. obletnice

našega doselenja.

Sastavil Ignac Horvat.

1933.

Štampa Viktora Horvátha, Neuzali.

Opaske.

Ova proslava ili svetačnost neka bude po mogućnosti na dan crkvenoga spominjanja na naše dosele-nje ili ku drugu nedilju još u ovoj zimi. Peršone, ke su k ovoj predstavi potrebne, jesu: Govorač, da i 6—6 junakov i divojak pak 4—6 skolarov. Pozornica more biti najjednostavnija, ne osobito prostrana, ali tim već prostora mora ostati za kulisami. Ona ostaje od početka do konca otvorena ter nij triba ni zastora; ona je drugače prazna, samo u jednom kutu je postavan mali domaći oltar s kipom Bl. D. Marije i cvećem oko kipa. Na pozornicu peljaju s liva i s desna po jedna vrata.

Ova predstava je skrojena tako, da

se more i u najmanjem hrvatskom selu i s najprostijimi sredstvi prikazivati. Samo je važno, da bude od kraja do konca dostojanstvena i svetačna i ne smi se ni pri veselih prigorih prominiti na komediju. Glavna peršona mu je Govorač, ki neka bude ili učitelj ili ki inteligentniji i okretniji igrač. Jako je svitovano, da Govorač zna svoju ulogu napamet, ali si more iz knjižice pomagati.

Igra ima ta cilj, da prikaže našim Hrvatom dosele-nje naših prededov iz stare domovine i njihov prominljiv žitak kroz četire veke ovde u Gra-dišću odnosno u Ugarskoj, i da je napuni s voljom i borbenim duhom za svoj daljni obstanak.

I. del.

Govorač (uzvišenim, epičkim [povidačkim] govorom): Hrvatska braća! Pisalo se je leto 1533 po narodjenju Kristuša. . . . Kad pogledam svoji mi duševnimi očima prik ovih četiri stolečev najzam u našu prošlost; kad uprem oči prema jugu, doli prik Drave i Save, u staru našu hrvatsku domovinu, vidim, kako divljački roji poganskoga Turka brzinom strelje poplavljuje jedan hrvatski kraj za drugim. . . . Vidim, kako padaju, kako se rušu nekada tako gizdavi i tvrdi hrvatski gradi, a na Krbavskom polju leži u svojoj krvi trinajst jezer mladih hrvatskih junakov. . . . I gledam, kako se žari nebo od ognja, ki danom i noćom žere i nič rodovito polje, loze, cvatuče vrte i bogate palače hrvatskih velikašev, kot i uboge kuće siromašnih seljakov, naših predov; a ča požar ne skonča, to pogazu nemilosrdno kopita turskih konjev. . . . I čujem zvojni vrisk maljene dičice, ke je janjičar skinul iz majkinoga krila i vuče sobom u nikad vidjenu zemlju med nepoznate ljude. . . . a otac i mati skuču u tugi za njimi, dok je ne posiče sablja Tatara i oni ne padu na rusevine svojega stana.

• Ovako, i s još strašnijimi riči je zapisana ta doba u historiji našega naroda. I mi, ki se danas s ovoga spominjamo, nikad ne bi bili zagledali svitlost ovoga svita, ako se naši prededi ne bi bili s pomoćom Božjom ugnuli ove strahote. Jedni od njih su se na vlašću ruku ganuli iz

doma i ostavili svoju staru domovinu u kršnoj Hrvatskoj, u Dalmaciji, u ravnoj Slavoniji ili na ubrovi plavoga Jandranskoga morja, druge opet su, još prije neg im je Turak u blizinu došal, dignuli njihovi knezi-gospodari iz svojega posedstva u hrvatskoj zemlji ter je naselili ovde u Gradišću, u Dolnoj Austriji, u Ugarskoj, a i prik Dunaja u Slovačkoj. Jedni su bižali simo kot bigunci, ne imajući sobom ničesa, izvan ča su si u ruki ili na telu donesli, drugi opet su došli sa skoro celim svojim gublјivim imanjem — ali vsi su morali ostaviti ono, ča im je najdraže bilo, naimre svoj oblјubljeni rodjeni dom, u kom su se rodili i dorasli, svoje zeleno polje, vrte, gore i loze, mesta njihovoga jezeroletnoga truda i mara, a nazadnje i svoje crikve, u kih su uvek tako rado Božga molili. . . . I zato je bil njihov rastanak od stare domovine u vsakom slučaju neizrecivo tužan i žalostan. . . .

1. kíp.

(Pri zadnjih ričih Govorača dojde kroz desna vrata na pozornicu, jako polako, tužno, jedan hrvatski muž bigumac, s palicom i culom na prignutom hrptu, a za njim plačuci njegova žena, takaj s svežnjem domačega posudja u ruki, a more peljat u ruki ili držat na ruki i jedno dite. Hipac kašnje za njimi sledi je Majka

Hrvatska, črno obličena i pretužna, a na liva vrata nastupi dostojanstveno jedan duhovnik s križem i velikom (mašnom) knjigom u rukah kot predstavnik Materie Crikve. Osobe su pri ovom kipu, kot i pri svojih predstavah, opravne u starinsku narodnu nošnju, kako su se u kom selu nekad nosili. Majka Hrvatska je osobito svetačno i lipo obličena; duhovnik tako, da je za pripoznat njegov stališ. Grupa se postavi tako na sredinu pozornice, da bigunci, stoju na sredini, a Majka Hrvatska i Mati Crikva (duhovnik) uza nje na livo i desno. Po kraćoj pauzi muž bigunac bolno protegne svoje obadvi ruke, kot da s Bogom daje, prema pozadini pozornice i u tom položaju ostaje par hipac, ali čim počne deklarirati, polako se obrne najper prema publiku; njegov glas katkada zastaje od najzadržanoga plača.)
(od I. Blaževića.)

Hrvat-bigunac:

S Bogom Majka, lipa domovina
Lipše, bolje vas svit za nas nima.
Rodno polje, sinokoše, gore
Lugi, loze, plavo nebo, morje. . .
Nigdi već nij toliko lipote
Nigdi već nij toliko dobrote! . . .
Mi u tvojem materinom krilu
Živili smo blaženo u miru.
Sada Turak, nepretelj prokljieti
Domovinu će na križ raspeti.

A nas nič, na kolac nabija
O brani nas Bože i Mati Marija!
Na Hrvatsku oganj, sumpor pada
I krv curi po naših livadah.

Zimlju od nas mlade sine, kćere
Da je kinu kraj od svete vere.

Tisući od nas su turski robi
I gineđu u najlpišoj dobi.

O Bog sveti, ča ćemo početi?
Zničit će nas nepretelj prokljieti!

Naši knezi bi nas otpeljali
Kade bi bar naš žitak imali.

O, ostavit lipu domovinu?
Če to Mati oprostiti sinu?!

Domovina — Mati Hrvatska:

Pojte, kud vas vaše oko pelja!
Da živite, to je Majke želja!
Gledat doma dicu propadati
To ne more gledat dobra mati.
Pojte, ča vas brani, peljati
Vaša druga dobra verna mati.
Mati Crikva, budite joj verni
Neće vam naškodit svit čemerni.
Čuvajte si vaš dragi kinč, jezik!
Budte ča ste vsagdir a i vsevik!
Hrvati i pobožni krsćani
S Bogom i Bog neka bude s vami!

Mati Crikva (duhovnik):

Hodte dica, ja ću vas peljati
U dobrom i zlom uz vas ću stati!
Ja ću vam dat zdravoga nauka
U svih tugah a i žitka mukah. . .
Ja ću branit majke, kćere, sine
Da vaš narod nikad ne pogine.
Ja ću čuvat i vaš jezik mili
Dok budete s njim Boga dičili.

Hrvat-bigunac:

Pojt, kamo nas naše oko pelja
Pojt, kada nas k domu veže želja,
Pojt, a ne znat da kude i kamo
Majka, zato se sada plakamo.
S Bogom, s Bogom, o srce će puknut
S Bogom, s Bogom, usta hte za-
lmuknut.

Na vek lučit se od mile Majke
Braća mila — tih muk ne poznajte!
Kušnut ćemo ti još jednoč lice
Zabljena bit neć od tvoje dice.
Ostat ćemo vsi hrvatska dica
S Bogom! sad nas peljaj Mati Crikva!

(Pri ovom zadnjem verzušu muž i žena objamu Majku Hrvatsku pak se otpravu tužno van; pelja je duhovnik. Majka Hrvatska je još maliko gleda, po tom si zakrije s obadvimi rukami lice i treseć se od plača lagano otide za njimi. Ov vas prizor mora biti kroz jako dostojanstven i ganutljiv.)

Govorač: Da, ovako su se naši predoci i majke lučili od stare svoje domovine. . . I ovomu je sada spunjue četirasto let. . . I ti Hrvati su išli, išli u većih manjih grupah, i prekoracali reku za rekoma, medju za medjom, dokle su došli na mesta, ka su im zemaljski gospodari, hrvatški, ugarski ili austrijski jur unajper naminuli, ili su si morali sami poskati ku zgodnu krajinu. Jedni su poseli jur postojeća, ali od Turka u letu 1532 opuštošena sela ter su je nek ponovili, ča već i njihovo staro nimško ime preuzeli, drugi opet su morali kroz mnoga leta prije loze i grmlje krčiti, doklje im je pak zemaljski gospodar dopital mesto za stanovanje i polje za obdelivanje. Ovako su Hrvati i mnogo novih sel zgradili, ovim, i nova, prava hrvatska imena dali ter su tako postali u onoj zemlji, kade su se naselili, i važni kulturni činbeniki, kim imaju te iste zemlje i mnogo za hvaliti. Skoro vsi ovi naseljeniki bili su kmeti, to je sluge koga velikaša, i ako je bilo med njimi i mnogo rodjenih plemićev; njihovo stanje i polje nije bilo njihovo vlasništvo, nego ono je pripadalo njihovomu zemaljskomu gospodaru, komu su oni za to rabotili, devetinu davali i druge službe ševali.

Na ov način su hrvatski bigunci naselili u različnih dobah 16. stoleća okolo dvisto sel, od kih se je, nažalost, do danas prik sto sel ponimčarilo ili pomadjarilo, a ostalo ih je još: u Gradišću 64, u Madjarškoj 17 i u Českoslovačkoj 6.

Stališ naših siromašnih prededov naseljenikov bil je s početka vsakako tužan i jako težak. Teško je bilo popaljena i porušena sela novozgradi, a još teže nasred lože i grmlja nova sela podignuti i neorane pustine i močvare na polje prominiti. I mnogim od naših dedov se je stisnulo srce u prsih, kad su zagle-

dali pred sobom samo pustoću i pel, mnogi od njih su se seli na jednu pogorenu gredu i nek zdvojino jaukali za svojim lipim uredjenim stanjem, ko su morali ostaviti doma pogoranu na plinj, a sada nisu znali, kade i kako da počnu opet vse, vas žitak iznova. . . Još već je je bolilo, kad su morali skusiti, kako im kanu na mnogih mestih i njihov mili materinskih jezik zeti, i vsom silom zatrti. . . Ali onda su nek diboko uzdahnuli, zgrabili za delo i počeli vsejedno nek vse od početka. Ar vrlu duhovni oci, ki su sprohodili ove bigunce u novu domovinu, ujedno su obhajali svoje vernike ter je totili, nagovarali i oduševljavali. Vred su postavili u vsakom selu, ako i nek pod kakovim starim hrastom ili drivenom lopom i oltar ter prikazivali na njem Kristušev aldov, iz koga je teklo neprestano veliko batrenje, jakost i kripost u klonula srca tih siromahov. Kad se je najjednoč pojavila druga pogibel za njihove duše. . .

2. kip.

(Sada dojde kroz obadvoja vrata grupa mužih i žen na pozornicu, u rukah nosu goruće svíce. Njihovo koracanje i ponašanje je tih, po-božno. Pak se lagano jedan za drugim pokleknu ili postavu na obadvi strani hižnoga oltara s Marijanskim kipom, ki jur stoji na pozornici. On-da zapevaju srdačno Marijansku jačku „O zaviće vsih grišnikov. . .“ Kad odjaču dva-tri verzuše, najper-stane izmed njih jedan starac [crik-venjak] ter počne govoriti):

Starac: Katoličanska braća! Nut, još nij minulo potpunih četrdeset let, otkad smo ostavili našu staru domovinu, da spasimo sebe i naše potomstvo od Turka nevernija, a jur se grozi našim dušam i našoj svetjoj očinskoj veri drugi nepretelj. Čuli ste, da je u Nimškoj jedan zali ot-

padnik od prave vere, Martin Luther, požgal pismo Svetoga Oca i proglašao nikakovu novu veru. Ona je sada dospila jur i u ove naše kraje, našla je put i u štan našega visokoga gospodara ter ga prehinjala, tako da je on — Bog mu oprost! grih! — jur i podlegal ovoj krivoj veri. Ali ovo još nij vse zlo, ko vam moram povidati. Nego naš visoki gospodin i gospodar se sada poziva na zemaljske zakone ter potribuje od nas, da i mi, njegovi sluge, ostavimo našu pravu katoličansku veru ter nasljedujemo lutorsku. Ali čujte dalje! Da mu se to čim sigurnije ugodu, naš gospodar je počimil tu unebokričeu krivicu, da je prošlu nedilju zapri pred našim gospodinom farnikom crikvena vrata, a po tom ga je, sedoga starca, velečasnoga Vičovića, ki se je aldoval za nas ter je došal iz stare domovine s nami, da nam bude namesto oca i majke, i naš duhovni peljač, naš zemaljski gospodar je ovoga našega dobroga duhovnoga oca prognal iz farofo i zvrgal ga iz farskoga posedstva, ko je uživao po milošći gospodina biskupa, da, tako da sada nima š čim se hraniti i kamo si svoju sedu glavu nagnuti! (Med ljudi nastane presenečeno gibanje. Starac ognjeno nastavlja): Draga braća! Mi ne smimo mirno gledat ovu krivicu! Mi se moramo ovde našemu gospodaru lutoru suprotstaviti i obranit našu veru i nje slugu, našega duhovnoga oca, ako bude i krv tekla! Ar tako stoji pisano u Svetom Pismu, da moramo Boga već poslušat, nego ljude! . . . (Ljudi odobravaju: Tako je!) Zavorite se ada ovde pred kipom Majke Božje, da nećete dat svoje svete vere, da je nećete dat, ako vam i pol svita obećaju ili ako vas i na kolac nabiju!

Ljudi: Ne damo ju!

Starac: Da ćete ju valovat srčeno, ričom i činom, doklegod bude jezik i duh živ u vašem telu!

Ljudi: Valovat ćemo ju!

Starac: Da ćete našega gospodina farnika rado i s poštovanjem primiti, kad vam dojde na stan i da se nikad nećete po drugom rediti, nego samo i jedino po njegovih naukih!

Ljudi: Hoćemo!

Starac: Onda vas tako otpušćavam u ime Božje, žene domom, a muži neka dojdou s manom, da se rastanaćimo. . . . Gospodin Bog i Blažena Divica Marija neka bude nam vsm na pomoć, da i ovo skušavanje srićno obladamo!

Ljudi: Amen!

(Sada se vsi jako zabrinuto otrapravu van. Sviće su bili još prije starčevoga govora ugasil.)

Govorač: I ostali su naši prededi uvek verni Materi Crikvi. Dokle se Gradišće utapało u lutorstvu, Hrvati su ostali u svojem srcu katolićani; lutorske prodikace, ke su im poslali na vrat, ili su otirali ili su je presilili, da im po katoličansku sluđu Božju sluđu. Pravoda, su morali zbog svoje vernosti večkrat i progonstva trpiti. K ovoj duševnoj nevolji pridružila se katkada i druga, ter niči njihovo novogradjeno stanje nije uživalo nepomućenoga mira. Tako se je bil u letu 1604. erdeljski vojvoda Bocskay posvadił s cesarom, a u cenu njihove svadje morali su platiti ubogi kmeti, med njimi i mnogi Hrvati, osobito u južnom Gradišću; a u gornjem opet je leta 1619 Betlenov šereg pustošil. Ovako je bilo i večkrat u tom starom i nejednakom času. Velikaši, kralji i grofi su, kad su se med sobom pozlobili, popalili jedan drugoga posedstvo, osvotali njihove kmete, nekrive ljude, a po tom je, ako je je bilo volja, s posedstvom skupa i jednostavno prodali jedan drugomu. Samo hvala Bogu, da je bilo takovih krivih dogodajev u Ugarskoj malo, otkad su se Hrvati tamo doselili.

Nego, i ako Hrvati nisu bili slabodni ljudi na onoj grudi, ku su obdelivali i u stanju, u kom su stanovali, vsejedno su oni u ovoj dobi u općinskom smirno i zadovoljno živili, ar su bili jur obljubili svoju novu zemlju domovinu, u koj su sada jur i njihovi stari, oci i matere počivali i kade se je i njihova zipka zibala. Zato, premda je njihov život tekal mućno, u teškoj raboti, vsejedno su bili oni uvek vedri, kot je je jur njihova Majka Hrvatska rodila. Njihove mućne delatnike i njihovo stanje polipšavale su krasne njihove stare navade i prelipe narodne nošnje; njihove najne i vesele jačke glušale su i odzivale se po gajih, polju i gorah, osebuju, kad je u jeseni uzrejal grozje s rujnim vinom. Čujte je nek!

3. kip.

(Pri ovih zadnjih ričih čuje se za pozornicom veselo jujukanje mladine od trgadbe. Pak si zajaču jačku):

Vsi: Gora, gora, gora, gora j' visoka.

Gdo će tebe, goru, kopat, kad ja moram maširovat?

Vince, vince, vince, vince j' črljeno.

Gdo će tebe, vince, piti, kad ja moram v zemlji gnjiti?

Roža, roža, roža, roža, j' rumena.

Gdo će tebe, rožu, ljubit, kad ja moram sablju nosit?

(Pri ovoj zadnjoj kitići pesme projde kroz pozornicu razdragana grupa mladih ljudi pevajući, na rućkah i na hrptih nosećih različna trigadbeno sredstva.)

Govorač: A domaći život ovih starih je bil, kot i onda, kad su još u staroj domovini živili, dostojan, uređen i pošten, za to su se jur skrbili njihovi stari. A Bog im je bil uvek u srcu i na jeziku; Njegovi svetki i nedilje, kad su si smili stresť prah

iz prateži ter se sabrat u svojih novogradjenih crikvah, bili su im najveći užitak i najdraži počivak.

Ovako je prohajal njihov život leto za letom, kad je prispilo leto 1683. . . . Bilo je početkom miseca julija. . . . Zrelo žito se je ljuljalo u povetarcu kot zlatno morje i ljudi su se pravljali na žetvu. Po dvorih su žene brusile srpe, a divojke su jur nestrpljeno čekale na poziv žnjačev. . . .

4. kip.

(Sada doskače veselo na pozornicu 4—5 divojak, vsaka srp u ruki i šaleći se med sobom.)

Prva divojka: Hej, da b' se nek jur počela ta žetva! Bit će mladih ljudi, vina, jačak i norije!

Druga divojka: Da, ali i pota ter truda. Na večer si vsa potrena. Jedva da si čutiš noge i ruke.

Treta divojka: E, ča po tom! Mer smo još mlade. Kad dojde kiritofo, a već nij daleko, ćemo se dobro stancat pak čedu nam se križi opet naredit.

Četrta divojka: Ja se nek udomašu veselim, koga će nam gospodja spravit. Čuhaj, kad se povezemo na dućičkih kolih po selu, na glavi s vencem iz klasja, a dudaš nam zaduda ku veselu! . . .

Prva divojka (k drugoj): Čuješ ju Mare? Nek na to misli vsenek pak sad hajdi na delo!

Vse: Hodmo! Najper! (Zajucnu si i zamašu srpom. Ali čim se kanu ganuti na desna vrata van, doleti na ista vrata vas zasopani seljak ter punim grlom i u velikom strahu zavikne):

Seljak: Ljudi, Turak ide! (Divojke se preplašu i steću u klupko. Neke zaviknu „O, Marija pomozl!)

Seljak (vse uzrujanije): Ča ne čujete, vi nesrićnjače! Bište, kude vas noge nosu! Strahota sudnjega dana nam se približava! Tatarski konjaniki su jur ostavili juru i se jur približavaju Šopronu, pak čedu ravno na Beč! Zutra, ili još danas u noći čedu bit jur ovde. A kude idu, tude kolju,

umaraju, plinju i užigaju! Pogledjte nek, kako se ono žari nebo!

(Za kulisami se zakrasi bengalski oganj. Glasnik seljak pobigne na druga vrata. Vani trubu na oganj, zvoni zvonu, strašna buka i larma. Divojke zajauknu i takaj pobignu.)

Stanka (Pauza).

II. del.

Govorač: Tri misece dugo je Turak ovput po naših krajinah gazil i pustošil, ljudem se je činilo, da su tri leta, . . . a ča je za njim ostalo, bilo je vse jedno groblje, vse jedan cimitor, ali prez križev i kapelov, ar je Turak najdivljuje ničil kršćanska zlamenja zemlje. I strašan je bil ta kip, ki se je pokazal onim srićnim stanovnikom, ki su si još kako tako spasili svoj život i ki su sada, po odlasku nepretelja dopuzili najper iz svojih loznih shranjišćev. A i ta nekolika sela, ka su se očuvala od popaljenja, trpila su još mnogo let od posledic boja. . . . Ali ni ovput nisu naši oci zdvojili. Njihova slavna rič je bila: u Boga se ufat, molit i dalje delat. Ovo zautanje u Božju providnost je zgradilo, sada jur po drugi put u ovoj novoj domovini njihovo stanje i nadomestilo im imanje. I Bog je obiljno naplatil njihovu tvrdu veru: od onda su uživali kroz buduće veke skroz mir, koga je malo pomutila bojna larma. . . . Mladi ljudi, ki su ostali i redom dorasli, počeli su se opet ženit i odavati, i hrvatski piri bili su opet na glasu po njihovoj obiljnosti, ar jedna hrvatska poslovica veli: Ki hoće pirovati, nij ga triba milovati! Zato su bili ti piri i veseli i nisu nikad prestali prije bele zore, kad su mladu snahu otpeljali u mužev stan. . . . Nut, ravno peljaju jednu. . . .

5. kip.

(Na ove zadnje riči je čuti za kulisami glasno jujukanje svatovih pak

si zajaču jačku: Zelena j' lipa gorila, s kom jačkom idu igrači s jednoga muglja kulis do drugoga, kot da idu vani na ulici, a da se gledalcem ne pokažu. Pesma je uzeta iz priloga Letne knjige 1930.)

Govorač: Ovakovo veselje je uvek bolje odgovaralo vedroj, ali mirnoj naravi Hrvatov, nego pucnjava pukšov. . . . I prošli su prik njih kuruc-ki boji (oko 1707), i francuski (1809), a da ih nisu ovde u Gradišću ni jako opazili. A minula su i burna leta 1848. i 1849 i to prez vsake veće škode u žitku i imanju. Ča već: leto 1848 doneslo je našim Hrvatom, kot i drugim stanovnikom ugarske zemlje tako željno oslobodjenje od gospodskoga kmetstva; naši seljaki su postali vlašći gospodari na svojem stanju i imanju ter su zato još jače obljubili, prigrlili ovu zemlju i za još jednoč radje živili na njoj.

U svih ovih dugih deset i stolećih ča do današnjega dana naša su se sela lipo razvijala i pomnožavala. Na mesto pomrlih ljudi radjali su se obiljno novi, mladi ljudi na svit, ki su nemer u poštenju držali ono, ča su se od svojih starih naučili, ali uz to razumili svoj žitak malo po malo i poboljšati, ar su bili razumni, zvijani i okretni pak su se ufali za svoja človičja i kulturna prava i boriti. U ovom su je pomagali, kot uvek tako i sada njihovi prirodni peljači, med njimi u prvom redu fariniki. Ovi su u crkvi pak i zvana crkvena ujedno, stalno oplementivali njihova srca i tako im davali najčvršću

podlogu ili temelji za smiran i zadovoljan život. U ovoj dobi je dal Bog našem narodu farmika Ficka, ki je uz velike aldove tako dobre knjige pisal narodu na nauk i duševno okrippljenje. Njega su pak sledili kašnje i drugi: Jordan, Meršić, Jure Horvath, Naković, Mušković, Borenić i drugi, ki su si s njihovimi knjigami i kalendara velike zasluge zadobili oko dizanja naše verske i narodne kulture.

U ovoj dobi su se bile otrple, kade one još nisu postojale, i škole. U njih su školniki, preceptor, učili naše stare oce iz šlabikara štati i pisati Nut, da vidimo, kakovi su bili ti prvi školari. . . .

6. kip.

(Navo dojde na pozornicu 2—3 parih školarov, hrvatski obličeni i s tablom i kakovom školskom knjigom u ruki; jur kod vrat se svadja-ju međ sobom.)

Prvi školar: Čekaj nek, Matko, ću povidać zutra preceptoru, da si mi registar potrl.

Drugi školar: Gdo? Ja? To je laž. Ti si sam stal na njega.

Prvi školar: A jus si mi ga ti potrl!

Treći školar: Da, a meni je šlabikar počihal. Mer ćeš mi morat novoga kupit.

Drugi školar: Gdo ti ga j' počihal? Reci der još jednoć! No reci, ko se seguraš!

Treći školar: A ti! Da, ti si mi ga!

Drugi školar: Ću ti ja pokazat! (Zgrabi tretoga za kolindar, i ostali školari se zamišaju, ter se tuću kapi i šakami. Velika viča, galama i gužva. Nato se otrpu vrata i na njih se pokaže školnik, s palicom za šetnju u ruki.)

Dječaki (se brzo pustu).

Prvi školar (splašeno, muklo): Mućte! Gospodin školnik!

Školnik: Vi dobrija! Opet se skubete? Mer ćemo se zutra u školi računat! . . . A sada u red, za ruke se zet, lipo se poklonit, i marš dom!

Dječaki (se zamu za ruke i pokorno, mirno odlazu, klanjajući se razučeno): Hvaljen budi Ježuš Kristuš!

Govorač: Nut, ni naši dedi nisu bili drugačiji, kad su u školu išli, nego su današnja dica. Ali zato im je škola vsejedno mnogo hasnila. Najprvo su pravoda nek oni išli u školu, ke je bila volja, a i ti nek u zimi, stoper kašnje, leta 1868 je zakon sprogovoril, da imaju vsa dica pohadjaći škole. S ovom novom uredbom je i naš narod neprocenivo ćud da dobil, ar se je sada i pred njim otrpla općinska, svitska znanost, ka je pak toliko pridonesla k rasvićenju i podizanju zaostavnoga i ubogoga seljačkoga stališa.

U ovom dugom vrimenu devetnaestoga stoleća doživili su stanovniki Gradišća i mnogo srić ter veselja, svećevali mnogo veličajnih svetkov, ali pohodile su njihova sela katkada i velike nesriće, osebujno one najstrašnije, kuga i kulera. Ove su ne samo u osamnajstom stoleću, nego i u ovoj dobi dvakrat strašno pustošile međ njimi, iskrćile cele obitelji ter je bilo opet dost plaća i tuge. Ali hvala njihovoj ćvrstoj veri, Hrvati su brzo i prez zdvojenja prebolili ova pohodjenja Božja. Narod je sada ćudnom hitrinom napredoval na kulturnom kot i na gospodarskom području ter su naši Hrvati prestupili prag dvajsetoga stoleća u prilicnom dobrostanju i s velikim zaufanjem u još bolju budućnost. Ali ćim su počeli naši Hrvati ostavljat svoja sela ter se mišati s varoškim ljudstvom, počeli su malo po malo sličat iz sebe ne samo svoju lipu narodnu nošnju, nego i svoje duševne vrline, svoj hrvatski karakter i duh, a zanemarmetalu su i svoj mili maternski jezik.

Uz to su bile i druge sile na delu, da naš narod zataji sebe. . . . Bolilo je ovo prominjenje naroda mnoge vridne hrvatske rodoljube, a najviše kemljanskoga farmika, Matu Meršića Miloradića. I zgrabil je plemeniti starac za ćarobnu pesničku trumbitu ter je zatrubil u kalendaru, da se je odzivalo po vsih hrvatskih gajih.

7. kip.

(S ovim stupi na pozornicu jedan hrvatski junak i deklamira Miloradićevu budnicu „1910.“ (Zibrane jaćke, 77. stran). Za njim jedan drugi, ki predaje pesmu „Hrvat sam“ (77. stran). More nastupiti i jedna hrvatski spravna divojka s pesmom „Naš jezik“ (81. stran).

Govorač: Na ovakove krilate i moćne budnice Miloradića zbudili su se mnogi, ki su drimali, postajali mnogi, ki su spavali, i narod je počel opet verovat va se, opet je počel poštovat svoj jezik i svoju narodnost, u ćem su ga moćno ćvrstile u letu 1910 utemeljene prve Naše Novine i ognjene upomene brojnih hrvatskih rodoljubov. I pravo je, da ov mali narod ceni sebe i da je gizdav na se, ar je rodil ne samo mudroznača i pesnika Miloradića, nego on je dal svitu u prošlih ćetira stoletih cel šereg glasovitih, proštimanih ljudi, ućenjakov, piscev, biškupov i drugih visokih crikvenih i svitkih dostojanstvenikov, kim ima celo ćlovitćanstvo, a osebujno ugarski orsang mnogo za hvaliti. Ali ne samo na kulturnom području su stvorili sini gradišćanskoga hrvatskoga naroda znamenita dela, nego oni su mnogo pridonesli i k općinskomu gospodarškomu napredovanju. Naš ćlovik je naimre još do nezdavnoga vrimena govoril tri jezike, ća ga je učinilo sposobnim, da kreće, trguje i dela po celoj sridnjoj Europi i tako je on bil i nosilac ter širitelj europske

civilizacije. Pravoda je međutim i on sam mnogo dobil, mnogo se naućil i postal zvijaniji, izobraženiji, a mnogi od naših Hrvatov u svitu stvorili su si sjajnu ekšistenciju, i došli do velikoga dobrostanja i bogatstva ter su nastali delodavaći, a jesu idanas, od tisuć i tisuć ljudi. Ovakvo je naš maljeni narod ne samo zimal i primal od drugih, nego on je i davat drugim znanosti i kruha. . . .

No nasred vsega ovoga delovanja i cvanja buknuć je u letu 1914, kot strelja iz vedroga neba, veliki svitski boj. I naši vrli, srćeni sini i oci išli su kot i vsi drugi s oduševljenjem u boj, da se boru za kralja i domovinu.

8. kip.

(Navo dojdu na pozornicu tri-ćetiri nakićeni rekruti, držeći se za vrat i pevajući po vsakude još poznatu Miloradićevu jaćku „Zapisali su me“ [Zibrane jaćke 107. stran]. Po tom jujukajući i mašući s krijaćami odlazu, nje sprohadjaju sada kroz pozornicu iduće tri-ćetire plaćuće majke.)

Govorač: Da, nek one, nek majke same su ćutile najper, ća će biti kocnac ovoga mladenackoga veselja i oduševljenja vojakov: naimre krvave rane, bleđa mrtva lica i zapalićni grōbi daleko pod Karpatskih brigih ili po talijanskih dolinah, a doma jauk, zdvojnost i siromaštv zaostavnih materev, udovic i sirotic. . . . Ali došlo je po tom još nešto strašnije. Na mesto mira i uredbe zarul je po našoj zemlji pozvoj-komunizma i da providnost Božja ne bi bila uskratila dane te strahovlade, mi vsi bi bili neizrećen kvar pretrpili na imanju, na telu i duši. Ali ovako je ostal komunizam u našoj pameti nek kotno strašno zabljudjenje ćloviećega duha.

Po tom su, u mirovnih pogodbah, razdvojili naše telo i razdijelili naše hrvatske gore i gaje. Jedni su ostali u ugarskoj zemlji, s kom smo si dotlje verno dilili vse, tugu i veselje, a mi, veći del Hrvatov valujemo svojom domovinom Gradišće u Austriji, koj hoćemo kot vrlj podaniki u marljivom i poštenom skupadelovanju s nimškimi stanovniki služiti.

9. kip.

(Ovde zaigra harmonika ili ka druga muzika nekoliko akordov iz austrijske savezne himne, a govorač na par hipcov prestane.)

Govorač: Ovde smo našli po velikom svitskom boju prominjeni novi svit i novi život, ki je danas posvude težak i tišći celo človičanstvo. Ali ča nam mora biti najdraže i ča je za nas najvridnije: imamo slobodu, slobodu narodnoga razvijanja i kulturnoga napredovanja, a naša katoličanska vera našla je na najviših mestih svoje moćne čuvaru. Ovo naše slobodno gibanje doneslo je jur do sada lip sad: hrvatska svist naše ga naroda se vse jače probudjuje i očvršćuje, a ova probudjena svist i vera u narodni obstanak oživila je ponovo i našu književnost, i stvorila do sada lip broj hasnovitih kul-

turnih udruženi, u kih naši učni ljudi s neutčnimi skupa delaju za bolju budućnost svoga naroda i celoga. (Ov del ćedu Hrvati na Ugrih polag njihovih okolnosti prominuti.)

Samo jedno nam još manjka k tomu, da u svitu i toliku valjali budemo, koliko smo i vridni; samo jedno nam još fali k pravomu i konačnomu preporodu. A to neka nam donese ovo letošnje spominjanje na našu prošlost, spominjanje na toliku krv i boli, ke su naši prededi za nas pretrpili, naimre: neka nam donese međusobnu bratinsku ljubav, slogu i skupadržanje vsih Hrvatov. Ar u slogi je moć!

10. kip.

(Sada dojde na pozornicu dostojanstveno Majka Hrvatska ter se postavi odzada na sredini pozornice. Za njom sledi 4—5 parih igračev i igračic, ki se takaj mirno i pristojno dopeljalu za ruke nutar i pokleknu na dvi strane pred Majku Hrvatsku, držeći se za ruke — u zlamenje sluge i skupadržanja. Po ovom poredjanju Majka Hrvatska protegne obadvi ruke prik klečćih i tako ostane, dokle jedan junak deklamira ovu pesmu.)

Junak:

Po četiri sto letih
Jubileum narod sveti.
Da j' dobri Bog kroz tolik čas
Očuvaj i branil nas.
Bilo j' lipih i zlih časi
Trpili su oci naši.
Delali kot verni kmeti
Ugrom, Nimcom bili brati.
Boj i buna, komunizam
Vse j' zadalo krvavih ran.
I sada nas mnogo tišći
V novom domu u Gradišći.
Ali dosje vlada sloga
Dosle narod ljubi Boga:
Živit ćet i u teškoći
Brat će bratu znat pomoći.

Skola, crikva, školnik i pop
Ljubili nas u vsaku dob.
Zato brati, vsi Hrvati
Moramo vsi dobro znati:
Da je škola, crikva naša
Gde se naša rič proglašā.
Bratska sloga j' moć velika

Prokljeta bud' politika.
Ka nas dvoji, ka nas kala
To j' paklenska sila zala.
Vsi Hrvati — vsi krščani
Pak će i Bog biti s nami.
Pak će narod žvit i cvast
I kroz veke nikad propast.

(Ivan Blažević.)

(Po ovoj deklamaciji Majka Hrvatska sklopi ruke pobožno na molitvu i zgovori Miloradićevu Molitvu ili pesmu: „Bog i Hrvati“ [77. stran]. Na koncu se vsi dignu i oduševljeno zapevaju „Hrvat mi je otac“... S ovim se zavrtši ova jubilejska svečanost.)

Zadnja opaska:

Ova predstava durat će po priliki poldruhu do 2 ure. Koliko je moguće, neka se ona ne uskratki, niti dikcija Govorača, ar pojedini deli ove dikcije moru biti za Hrvate u jednom ili drugom selu jako potribni.

